

АРХАІЧНЫЯ ДРОБАВЫЯ ЛІЧЭБНІКІ Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Бурбоўскі Ягор

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – магістр філ. навук

Мэта даследавання – ахарактарызаваць архаічныя дробавыя лічэбнікі ў беларускай мове, адзначыўшы асаблівасці іх правапісу, граматычных рыс. Закранаецца тэма паходжання, разнавіднасцей архаічных лічэбнікаў. У выніку ўстаноўлена, што словы сапраўды існуюць, але амаль не выкарыстоўваюцца.

Ні для каго не сакрэт, што ў нашай мове існуе вялікая колькасць устарэлых слоў. У асноўным гэта паняцці, якія зараз не выкарыстоўваюцца ў паўсядзённым жыцці. Аднак часам з-за спрашчэння мовы выходзяць з ужытку і тыя словы, якімі мы карыстаемся даволі часта. Менавіта да іх і адносяцца архаічныя дробавыя лічэбнікі.

Як назваць адным словам лік ‘адзін з паловай’? Усім вядома – *паўтара*. Гэты лічэбнік сустракаецца вельмі часта. Значна радзей ужываецца слова *паўтараста*, якое азначае ‘сто пяцьдзясят’. А ці ёсць іншыя словы, якія азначаюць, напрыклад, ‘два з паловай’, ‘тры з паловай’ ці ‘дзвесце пяцьдзясят’?

Адказ на гэтае пытанне ёсць у слоўніку У. Даля. Лічэбнік *полтора* ўтварыўся са словазлучэння *пол второго*. Аналагічна ўтвараліся і іншыя складаныя словы для абазначэння дробавых лікаў з паловай адзінкі: *полтретья* (2½), *полчетверта* (3½), *полпята* (4½), *полшеста* (5½), *полсема* (6½), *полосьма* (7½), *полдевята* (8½) і *полдесята* (9½) [1, 2]. Яны ўжываліся аж да XIX ст., аднак у сучаснай мове з гэтай групы ўжываецца толькі *полтора*.

Паколькі словы *паўтара/ы* і *паўтараста* характэрныя як для рускай, так і для беларускай мовы, то верагодна, што астатнія словы, знойдзеныя ў слоўніку У. Даля, таксама могуць існаваць у беларускай мове. Вось згадка з кнігі М.В. Абабуркі: “Размежаванне часцін мовы і іх граматычных форм”: “Асобую групу складаюць лічэбнікі *паўтраця*, *паўчацвярта*, *паўтараста* і іншыя” [3]. Зыходзячы з правіл беларускай мовы паглядзім, як такія лічэбнікі маглі б выглядаць: *паўтраця*, *паўчацвярта*, *паўпята*, *паўшаста*, *паўсяма*, *паўвасьма*, *паўдзевята* і *паўдзесята*. Пры пошуку ў інтэрнэце знайшлося ўсяго некалькі згадак дадзеных слоў, але гэта ж

даказвае, што яны сапраўды існуюць. Для слова *паўчацвярта* быў выяўлены і другі варыянт напісання – *паўчварта* [4, 5].

Відавочна, што гэта яшчэ не ўсе дробавыя лічэбнікі. У слоўніку Даля сказана, што кожнае з гэтых слоў мае варыянт для дзясяткаў і сотняў. Прывядзём прыклады лічэбнікаў для азначэння дробавых лікаў з паловай сотні [1, 2]: *паўтараста* (150), *паўтрацяста* (250), *паўчацвяртаста* або *паўчвартаста* (350), *паўпятаста* (450), *паўшастаста* (550), *паўсямаста* (650), *паўвасьмаста* (750), *паўдзевятаста* (850) і *паўдзесятаста* (950).

Складаныя словы для азначэння дробавых лікаў з паловай дзясятка – самыя загадкавыя з усіх, бо на дадзены момант у мове не засталася ніводнага слова з усёй групы. Гэта лічэбнікі *паўтараццаць* (15), *паўтрацяццаць* (25), *паўчацвяртаццаць* або *паўчвартаццаць* (35), *паўпятаццаць* (45), *паўшастаццаць* (55), *паўсямаццаць* (65), *паўвасьмаццаць* (75), *паўдзевятаццаць* (85) і *паўдзесятаццаць* (95) [1, 2]. Існуе і другі варыянт, у якім дзясяткі паказаны праз “-дзясят”: *паўтарадзясят*, *паўтрэцядзясят*, *паўчацвяртадзясят* і г.д.

Паколькі асобнай інфармацыі пра ўсе архаічныя лічэбнікі, тым больш пра іх скланенне, амаль няма, можна меркаваць, што яны ў беларускай мове нязменныя, як слова *паўтара*. У рускай жа мове яны, хутчэй за ўсё, маюць дзве формы, як *полтора* – *полутора*.

Акрамя таго, словы *два* і *паўтара* маюць мужчынскі+ніякі і жаночы род (*дзве* і *паўтары*), а лічэбнікі *тры*, *чатыры*, *пяць* і далей не маюць роду. Такім чынам, можна дапусціць, што архаічныя дробавыя лічэбнікі таксама не маюць роду.

Закранутая тэма сведчыць аб тым, што беларуская мова нясе ў сабе гісторыю і культуру нашага народа, з’яўляецца сведкам нашага мінулага і ладу жыцця. Новыя моўныя цікавосткі можна адшукаць, як той казаў, у добра забытым старым.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Викитека [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [https://ru.wikisource.org/wiki/Страница:Толковый_словарь_Даля_\(2-е_издание\).Том_3_\(1882\).pdf/269](https://ru.wikisource.org/wiki/Страница:Толковый_словарь_Даля_(2-е_издание).Том_3_(1882).pdf/269) – Дата доступа : 29.01.2023.
2. ImWerden : Электронная библиотека Андрея Никитина-Перенского [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://imwerden.de/pdf/preobrazhensky_etimologicheskoy_slovar_tom2_1914.pdf. – Дата доступа : 29.01.2023.
3. Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://libr.msu.by/bitstream/123456789/15952/1/6877n.pdf>. – Дата доступа : 29.01.2023
4. Іван Насовіч. Слоўнік беларускай мовы [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://belarus.github.io/Slouniki-Nasovic/index.html> – Дата доступу : 29.01.2023.
5. Slounik.org [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу : <https://slounik.org/> – Дата доступу : 29.01.2023.